

Борисенко Н. Д.
доцент кафедри англійської філології,
канд. філол. наук, доцент.
Житомирський державний університет
імені Івана Франка

ПОРУШЕННЯ ПРИНЦИПУ КООПЕРАЦІЇ В МІЖГЕНДЕРНОМУ СПІЛКУВАННІ ПЕРСОНАЖІВ СУЧАСНОЇ БРИТАНСЬКОЇ ДРАМИ

Стаття досліджує особливості міжгендерного спілкування персонажів сучасної британської драми, оскільки актуальною залишається задача опису окремих типів дискурсу, в межах яких зникається інтерес різних лінгвістичних теорій, а саме комунікативістики, лінгвопрагматики, лінгвокультурології, лінгвістики тексту і дискурсивного аналізу до проблеми декодування неочевидних смислів [Цурикова 2002, 15]. Залучення мовлення персонажів протилежних статей у ситуації міжгендерного спілкування в якості матеріалу для аналізу дозволяє дослідити два типи дискурсу, а саме гендерний, в якому центральною виступає тема розрізнення статей [Прокудина 2002, 3], і персонажний, що відтворює моделі спілкування, характерні для певної спільноти [Мизецька 1992, 22]. Створення автором драматичного твору гендерно маркованого дискурсу персонажів відбувається з опорою на авторські уявлення про особливості міжгендерного спілкування в британському соціумі.

Поєднання у роботі дискурсивного та комунікативно-прагматичного підходів зумовлено спрямуванням низки філологічних студій на з'ясування принципів організації мовленнєвої діяльності людини та виявлення співвідношення між універсальним та етноспецифічним.

Метою дослідження є аналіз особливостей спілкування, що виникають унаслідок порушення принципу Кооперації у гендерно маркованому дискурсі персонажів сучасної британської драми. На наш погляд, порушення принципу Кооперації свідчить не тільки про свідоме бажання комуніканта залишити зону кооперативного спілкування, а й про невміння обирати адекватні стратегії і тактики. В останньому випадку перехід у зону некооперативного спілкування виникає через недостатню комунікативну компетенцію мовця.

На сучасному етапі розвитку мовознавства методологія вивчення системних властивостей мовлення спирається на теорію кооперації Г. Грайса, яка пояснює яким чином комуніканти встановлюють зв'язки між буквального значенням висловлювання та метою мовця в умовах реального спілкування [Grice 1975, 42]. Аналізуючи висловлювання і тексти, Г. Грайс виходив із припущення, що в процесі обміну інформацією комуніканти співпрацюють один з одним, організуючи процес спілкування. Відповідно до цього,

правила такої взаємодії були названі *принципом кооперації*, поєднавши 4 постулати, які автор назвав *максимами* [Grice 1975, 45-49].

Максима кількості закликає повідомляти таку кількість інформації, яка необхідна для досягнення цілей спілкування. Порушення цього постулату знижує якість спілкування й утрудняє його. Проведений аналіз гендерно маркованого дискурсу персонажів сучасних англійських драматичних творів у ситуації неформального міжгендерного спілкування показує, що повідомлення недостатньої кількості інформації адресантом є більш характерним для персонажів-жінок, що ігнорують цей постулат удвічі частіше, ніж чоловіки. У наведеній нижче бесіді подружжя дружина збирається поговорити з чоловіком про подію, яка сталася раніше, не називаючи, що конкретно вона має на увазі:

ALISTAIR. (handing her the cigarette) Well, don't throw it in the bilges. It'll blow us up.

EMMA. It happened again, didn't it, today?

ALISTAIR. What?

EMMA. Him. Appointing himself skipper. I mean, he just assumed. He never asked you [Ayscourn 1981, 22].

Як бачимо з приклада, порушення постулату кількості у бік повідомлення недостатнього обсягу інформації у мовленні персонажів-жінок знижує ефект висловлювання, оскільки адресат не має можливості адекватно прореагувати і залучає додатково тактику запиту інформації, аби здобути відсутню.

Відповідно до *максими якості* у висловлюванні повинна міститися істина. Слід уникати помилкових тверджень і таких, для яких немає достатніх підстав. Інакше адресат виявляє свої підозри або перериває спілкування. Порушення постулату якості властиве як персонажам-жінкам, так і персонажам-чоловікам. Кількісний аналіз показує, що в репліках персонажів-чоловіків брехня зустрічається в 2,7 рази частіше, ніж у висловлюваннях персонажів-жінок. Реалізація хибних тверджень використовується, якщо необхідно ввести в оману адресата-жінку. Наприклад, у спілкуванні подружжя персонаж-чоловік, який не хоче виконати прохання жінки, намагається переконати її в тому, що автомобіль потребує ремонту, вживаючи спеціальну лексику, якої вона не розуміє:

TESSA. What's wrong now?

GRAHAM. You may well ask.

TESSA. I am asking.

GRAHAM. Yes, well, I'll put it as simply as I can. One of the piston rings has come away from the spurious fugitator [Rayburn 1977, 8].

Хоча дослідження реального спілкування британської та американської лінгво-культурних спільнот [Cameron 1997; Coats 1997; Hewitt, 1997] показують, що в ситуації одностатевого спілкування англомовні чоловіки, представники середнього класу, використовують жанр пліток, повідомлення інформації, що не має фактичного підтвердження, неперевіреної інформації,

тобто пліток і слухів, є характерним для персонажів-жінок і не зустрічається у висловлюваннях персонажів-чоловіків у персонажному мовленні драматичних творів. Наприклад, під час бесіди членів парафіяльного церковного комітету персонаж-жінка, свідомо використовує неперевірену інформацію та намагається відвернути увагу комунікантів від обговорюваної проблеми, а також посварити співрозмовників, виводячи спілкування з зони кооперативного:

MRS. EVANS. Is it my fault if I hear comments passed in the post office, where I happened to be renewing my television licence, which is more than can be said of some I could mention?

MISS JONES (faintly). The post office?

MEREDITH. Good God! You might as well broadcast it on telly as in the post office.

MISS JONES. But what did they say?

MRS. EVANS. They said that you Morgan Meredith were after Miss Jones.

MISS JONES (bursting into tears). Oh! Oh!

MRS. EVANS. But they added that you'd never hang up your hat in her hall for good, because you never paid cash for anything if you could get it on tick!

MISS JONES. Oh, the lies – the humiliation! [Wood 1977, 18].

Максима відношення вимагає від висловлювання відповідності темі спілкування, оскільки відхилення від неї ускладнюють сприйняття слухачем висловлювання і викликають його заперечення. Зміни теми мають бути позначені мовцем і сприйняті слухачем як закономірне явище. У висловлюваннях персонажів-жінок максима релевантності порушується в 2,1 рази частіше, ніж у репліках персонажів-чоловіків. При цьому персонажі-жінки можуть раптово повертатися до раніше обговорюваної теми, що робить висловлювання заплутаними. Наприклад, під час спілкування дружини та чоловіка персонаж-жінка без попередження повертається до обговорення особистого життя знайомої подружньої пари, що зустрічає протест з боку чоловіка:

ROWENA. What do you mean, their sex life is disastrous? How do you know?

TREVOR. What a scatty mind. That was about twelve sentences ago [Daniels 1986, 29].

Для комунікативної поведінки персонажів-жінок також характерне обговорення кількох тем одночасно. Наприклад, звертаючись до братів, персонаж-жінка розповідає про зубний біль дочки й намагається з'ясувати, де знаходяться їхні дружини:

DIANA. Jane has a toothache. Where are Sophie and Victoria? Why aren't they here? I can't bear it if her evening is ruined by toothache – I've given her salt and hot water – where are Sophie and Victoria? [Browne 1976, 5].

Максима способу вираження, чи манери подачі повідомлення, потребує від комунікантів чітко висловлюватися. Її порушення може призводити до корекції слухачем як способу говоріння (ясність, голосність, виразність), так і

логіки викладу мовця [Grice 1975, 45-49]. У комунікативній поведінці персонажів-жінок максима способу вираження порушується в 2,1 рази частіше, ніж у висловлюваннях персонажів-чоловіків. Наприклад, персонаж-жінка не наважується відразу повідомити чоловіка, про свій здогад, що він використовує начебто поломку автомобіля для того, щоб менше часу проводити вдома:

TESSA. Well, if you'd like to know what I think, shall I tell you, d'you want me to tell you?

ГРАНАМ. Yes, yes, yes.

TESSA. It's highly likely, it's more than highly likely, it's more likely than not that there is absolutely nothing wrong with it at all – and what I think is, shall I tell you? [Rayburn 1977, 16].

Ігнорування даної максими, вживання двозначних висловів може призвести до непорозумінь і створення комічного ефекту. Як, наприклад, у комунікативній взаємодії знайомих, коли персонаж-жінка раптово перериває обговорення ремонту автомобіля, запитує, чи є в співрозмовника діти, і знову повертається до обговорення попередньої теми:

FRANK. But I do know what goes on under the bonnet of a car.

They laugh.

PAULA. Any children?

FRANK. Oh, yes. I know how to do that as well!

PAULA (smiling). I had a feeling you might. Well, I shall know who to come now, won't I?

*FRANK (with a laugh). I **beg** your pardon?*

She realises what she has said and laughs.

PAULA. When my car breaks down!

He pretends to be disappointed.

FRANK. Ah, I was afraid that was what you meant [Benfield 1981, 9].

Для мовлення персонажів-жінок також характерне використання незрозумілих висловлювань. Наприклад, обговорюючи вартість куплених ласощів, персонаж-жінка відволікається на пошуки гаманця:

DAISY. ...how much were they?

JENNY. Oh four p. I think but really, Nanty –

DAISY. What, four p. Did you hear that, Jasper, four p. Matthew's rock-cakes! So that's three and a half times twelve equals forty-two, now, where's my handbag, the muffins plus six times four equals twenty four, the rock-cakes, it was on the table, I know! Plus forty-two the muffins comes to sixty six p. Ah here it is sixty-six p. I owe altogether, dear. (Rooting around in her handbag). Oh but it's not here, but I'm sure I put it back after the milkman, Jasper do you know what I did with it? [Gray 1979, 3].

Багаточислені дослідження міжгендерного спілкування констатують той факт, що жінки надають перевагу кооперативному спілкуванню і прикладають зусиль до створення доброзичливої атмосфери [Дорош 2006;

Cameron 1998; Stokoe, 1998]. Водночас, як показує наше дослідження персонажі-жінки частіше порушують принцип Кооперації Г.Грайса, що робить їх висловлювання алогічними, заплутаними, розмитими, знижує ефект висловлювання загалом, та характеризує жінку як менш компетентного мовця. Такий висновок пов'язаний, на нашу думку з тим, що автор драматичного твору відображує у мовленні персонажів-жінок гендерний стереотип британської лінгвокультурної спільноти, відповідно до якого жінка є менш компетентним мовцем, ніж чоловік. Подальші дослідження порушень принципу Кооперації можуть бути спрямовані на виявлення лінгвокультурних відмінностей у поведінці представників британської та української лінгво-культурних спільнот.

ЛІТЕРАТУРА

ДЖЕРЕЛА ІЛЮСТРАТИВНОГО МАТЕРІАЛУ

1. Дорош О.О. Лінгвокогнітивний і комунікативний аспекти авторського жіночого мовлення в романах Маргеріт Дюрас. Автореф. дис...канд. філол. наук: 10.02.05 / КНЛУ. – К., 2006. – 19 с.
2. Мизецкая В.Я. Композиционно-речевая организация драматургического текста (на материале англоязычных пьес XVI-XX в.в.). Автореф. дис... докт. филол. наук: 10.02.04 / КГУ им. Т.Шевченко. – К., 1992. – 29 с.
3. Прокудина О.Н. Гендерный дискурс-анализ речевых стратегий женской языковой личности. Автореф. дис... канд. филол. наук: 10.02.01; 10.02.19 / Кемер.гос.ун-т. – Кемерово, 2002. – 19 с.
4. Цурикова Л.В. Проблемы естественности дискурса в межкультурной коммуникации. – Воронеж: Воронеж. гос. ун-т, 2002. – 257 с.
5. Ayckbourn A. *Way Upstream*. – L.: Samuel French, 1981. – 88 p.
6. Browne F. *The Family Dance*. – L.: Samuel French, 1976. – 57 p.
7. Cameron D. *Performing Gender Identity: Young Men's Talk and the Construction of Heterosexual Masculinity* // *Language and Masculinity* / Ed. by S. Johnson, U. Meinhof. – L.: Blackwell. – 1997. – P. 47-64.
8. Cameron D. *Gender, Power, and Pragmatics: "Is there any ketchup, Vera?"* // *Discourse and Society*. – 1998. – №9 (4). – P. 437-456.
9. Coats J. *One-at-a-time. The Organisation of Men's Talk* // *Language and Masculinity* / Ed. by S. Johnson, U. Meinhof. – Oxford, Cambridge (Mass.): Blackwell. – 1997. – P. 107-129.
10. Grice H.P. *Logic and Conversation* // *Syntax and Semantics* / Ed. by P. Cole, J. Morgan. – N.Y.: Academic Press. – 1975. – Vol. №3. – P. 41-58.
11. Gray S. *Close of Play*. – L.: Eyre Methuen, 1979. – 58 p.
12. Hewitt R. *'Box-out' and 'Taxing'* // *Language and Masculinity* / Ed. by S. Johnson, U. Meinhof. – Oxford, Cambridge (Mass.): Blackwell. – 1997. – P. 27-46.
13. Rayburn J. *Out on a Limb*. – L.: Samuel French, 1977. – 56 p.
14. Stockoe E.H. *Talking about Gender: The Conversational Construction of Gender Categories in Academic Discourse* // *Discourse and Society*. – 1998. – №9 (2). – P. 217-240.
15. Wood M. *Parochial Problems*. – L.: Samuel French, 1977. – 25 p.